

Політичні права та свободи людини і громадянина в Україні: поняття, види, характеристика

Стаття присвячена розкриттю сутності та змісту політичних прав і свобод людини в Україні в конституційних реаліях сьогодення. Саме вони визначають зміст конституційно-правового статусу людини як політично активного громадянина. Свавільні порушення владою громадянських і політичних прав людини, зокрема, права на участь в управлінні державними справами стали визначальною причиною більшості революцій, включаючи Революцію гідності в Україні. Здійснюється характеристика конституційних політичних прав громадян.

Ключові слова: права та свободи людини, політичні права і свободи людини і громадянина, політична участь громадян, право на участь в управлінні державними справами, право на участь у виборах і референдумі, право на участь у мирних заходах, право на участь у політичних партіях.

Постановка проблеми. Політичні права громадян України, поряд з громадянськими правами і свободами, є пріоритетними у системі конституційних прав і свобод людини і громадянина. Це права і свободи людини, які одними із перших отримали своє закріплення в перших конституціях і конституційних актах Європи і Америки і ознаменували утвердження нових, буржуазно-демократичних відносин. Як відомо, свавільні порушення владою громадянських і політичних прав людини, зокрема, права на участь в управлінні державними справами стали визначальною причиною більшості революцій, включаючи Революцію гідності в Україні

Якщо конституювання громадянських права ознаменувало собою утвердження вільних громадян, то закріплення політичних прав (право на свободу асоціацій і їх об'єднань, право обирати і бути обраним та ін.) – утвердження громадянського суспільства та політичної нації для більшості держав світу. У політико-правових реаліях сьогодення, коли українці після Революції гідності стали нацією політичною, спроможною боронити власну державу, її суверенітет і територіальну цілісність, політичні права і свободи громадян вимагають свого переосмислення та наповнення їх новими сенсами і змістами.

Аналіз наукових досліджень цієї проблеми: конституційні права та свободи людини і громадянина є традиційно актуальною проблематикою наукових досліджень правознавців. Зокрема, в науці конституційного права проблеми прав і свобод людини, а також їх гарантії ґрунтовно досліджені в роботах таких науковців, як Ю. Барабаш, О. Батанов, М. Козюбра, А. Колодій, А. Крусян, П. Любченко, Р. Максакова, О. Марцеляк, М. Мацькевич, Н. Мяловицька, В. Нестерович, В. Погорілко, О. Пушкіна, В. Речицький, А. Селіванов, В. Серьогін, О. Скрипнюк, О. Совгіря, Ю. Тодика, О. Фрицький, В. Шаповал, Ю. Шемшученко і ін. Разом із тим, після 2013 р. активність конституційно-правових досліджень політичних прав і свобод людини помітно знизилась. Хоча, в умовах парламентсько-урядової кризи 2016 р. і безпрецедентної політичної активності громадян в Україні ця проблематика не втрачає своєї важливості для подальшого розвитку держави і громадянського суспільства.

Мета наукової статті: виявити сутність і зміст конституційних прав і свобод людини і громадянина, їх призначення в системі конституційних прав і свобод людини в Україні та здійснити загальну характеристику прав громадян на участь в управлінні державними справами, на участь у виборах і референдумі, на участь у мирних заходах, право участь у політичних партіях і ін., а також особливостей їх реалізації в реаліях сьогодення.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Політичні права і свободи людини у повному обсязі належать як правило громадянам України і виражають зміст правовідносин між особою і державою. Їх реалізація забезпечує політичну участь громадян у життєдіяльності держави. До політичних прав і свобод людини і громадянина традиційно відносять право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації (ст. 36); право громадян України брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати та бути обраними до органів державної влади та органів місцевого

самоврядування (ч. 1 ст. 38); право на рівний доступ до державної служби та служби в органах місцевого самоврядування (ч. 2 ст. 38); право громадян України збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації (ст. 39); право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування (ст. 40) [6].

Отже, політичні права і свободи громадян України – це встановлені Конституцією та законами України форми політичної участі громадян в управлінні державними справами, зміст яких передбачає об'єднання в політичні партії та інститути громадянського суспільства, участь у виборах, референдумах і мирних зібраннях, звернення з петиціями до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Особливістю політичних прав і свобод людини і громадянина є те, що, за винятком права на об'єднання в громадські (не політичні) організації та права на індивідуальні та колективні звернення, вони належать виключно громадянам України, які досягли 18 років і набули повної правосуб'єктності. На відміну від громадянських (особистих) прав, які за своєю природою є невідчужуваними, політичні права можуть обмежуватися відповідно до закону, в інтересах національної безпеки та громадського порядку, а також стосовно громадян України, визнаних у судовому порядку недієздатними.

Найбільш узагальненим і, системоутворюючим щодо інших політичних прав і свобод людини, є право громадян України брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати та бути обраними до органів державної влади й органів місцевого самоврядування (ст. 38 Конституції України) [6]. По-суті, це право, будучи похідним від принципу народного суверенітету, закріпленого в ст. 5 Основного Закону, визначає гарантовану можливість для громадян України брати участь у здійсненні безпосереднього народовладдя, державної влади, місцевого самоврядування і публічної влади в АР Крим. Його закріплення легітимізує можливість громадян України виокористовувати потенціал безпосередньої, представницької та парципаторної (учасницької) демократії для забезпечення політичної участі у управлінні державними справами і здійсненні місцевого самоврядування.

На думку А. Грабильникова, право громадян брати участь в управлінні державними справами – це передбачена Конституцією та законами України можливість кожного громадянина, який досяг 18 років і є дієздатним, відповідає вимогам, встановленим законодавством для участі у відповідній сфері політичної діяльності, безпосередньо або через обраних представників брати участь у здійсненні безпосереднього народовладдя, державної влади та місцевого самоврядування шляхом участі у виборах і референдумах, рівного доступу до державної служби і служби в органах місцевого самоврядування, участі у здійсненні правосуддя з метою сприяння виконанню функцій суспільства та держави [1, с. 14].

Але, зміст ст. 38 Конституції України дозволяє виокремити цілу систему політичних прав і свобод громадян:

- право на участь в управлінні державними справами;
- право на участь у всеукраїнському референдумі;
- право на місцевий референдум;
- право обирати і бути обраним до органів державної влади і органів місцевого самоврядування (суб'єктивне виборче право);
- право на рівний доступ до публічної служби [6].

Безпосередня участь громадян в управлінні державними справами на сьогодні реалізується через такі форми партиципаторної демократії, як: а) громадські слухання; б) громадські консультації; в) громадська експертиза діяльності органів державної влади; г) діяльність громадських рад при державних органах виконавчої влади; г) участь представників інститутів громадянського суспільства в конкурсних і атестаційних комісіях в органах державної влади і органах місцевого самоврядування тощо.

Право на участь у всеукраїнському референдумі передбачає можливість громадян України ініціювати проведення такого, здійснювати агітацію за чи проти питань, винесених на голосування, брати участь у голосуванні та долучатись до реалізації актів всеукраїнського референдуму. Відповідне право громадян України деталізується в ст. 69, 70, 72-74, 85, 106, 156 Конституції України [6], а також Законом України «Про всеукраїнський референдум» від 6 листопада 2012 р. Але, цей Закон надмірно ускладнив процедуру всеукраїнського референдуму.

Не зважаючи на витребуваність загальнодержавного референдуму з питань внесення змін до Конституції України, входження України до НАТО і ін., ініціювати і провести такий референдум за

Законом України «Про всеукраїнський референдум» від 6 листопада 2012 р. неможливо.

Заслуговує на увагу й право громадян на рівний доступ до публічної служби, реалізація якого передбачає безпосередню участь громадян України у формуванні та реалізації державної політики і вирішенні питань місцевого значення. Для цього громадяни мають вступити на вакантні посади державних службовців чи службовців органів місцевого самоврядування на конкурсній основі, або бути обраними на представницькі посади місцевого самоврядування.

На сьогодні в Україні триває реформа публічної служби, першим успіхом якої стало прийняття 10 грудня 2015 р. Закону України «Про державну службу», який має вступити у дію з 1 травня 2016 р.

У 2016 р. робоча група Комітету Верховної Ради з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування завершує опрацювання Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» (реєстр. № 2489) до розгляду його в другому читанні. Цей Закон містить схожі з Законом про державну службу принципи. Але, зберігає дискусійність питання про віднесенні представницьких (виборних) посад місцевого самоврядування до служби в органах місцевого самоврядування.

Окрім права участі у виборах і референдумах, встановленого статтею 38 Основного Закону, існують й інші форми безпосередньої реалізації народного суверенітету – мирні збори, мітинги, походи, демонстрації, відкликання виборцями депутатів місцевих рад тощо, право участі в яких закріплено за громадянами в Конституції України.

Основний Закон у ст. 39 встановлює право громадян України збиратися мирно, без зброї, і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування. Ці форми безпосередньої демократії, які ще мають узагальнюючу назву «мирні заходи», дозволяють громадянам України вільно висловлювати публічно свої погляди, відстоювати свої політичні переконання та акцентувати увагу громадськості на тих чи інших резонансних соціально-політичних проблемах.

Мирні заходи є вільним, публічним вираженням громадянської або політичної позиції осіб, за яких можливе висловлення вимог, прийняття резолюцій, інших звернень з різноманітних питань суспільного життя, на доступному кожному зібранні, що проводиться у формі зборів, мітингу, походу, демонстрації, пікетування або у будь-якому різному поєднанні цих форм за ініціативою фізичних чи юридичних осіб.

Кожен вид (форма), передбачених Конституцією України мирних заходів має свої особливості щодо змісту конституційних прав, які реалізуються на них громадянами, та порядку реалізації цих прав.

Збори – це мирний захід, що проводиться, як правило, у спеціально відведеному та пристосованому для цього місці з метою колективного обговорення і вирішення будь-яких професійних, організаційних, соціально-побутових та інших питань.

Мітинг – це мирний захід, що проводиться для підтримки вимог, резолюцій, інших звернень у заздалегідь визначеному відкритому місці.

Демонстрація – це специфічний вид мітингу, що проводиться, як правило, у вигляді організованого пересування учасників за заздалегідь визначеним маршрутом і передбачає використання плакатів, транспарантів та інших засобів наочної агітації.

Пікетування – це специфічний вид мітингу поблизу будинку, споруди чи іншого об'єкта, в яких розміщені підприємства, установи, організації, органи державної влади чи органи місцевого самоврядування, які, на думку учасників заходу, можуть сприяти вирішенню висловлених ними вимог.

Похід – це мирний захід у вигляді масового організованого руху вулицями та дорогами за заздалегідь визначеним маршрутом.

Враховуючи Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2001 року № 4-рп (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання), повідомлення про проведення мирного заходу має бути подане органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування не пізніше ніж за п'ять календарних днів до початку проведення заходу.

За всі 25 років незалежності України питання про деталізацію права на мирні збори у спеціальному законі так і не були вирішені. Численні законопроекти про збори, мітинги, походи і демонстрації, прийняті в першому читанні, не були підтримані законодавцем в цілому. Зокрема, у липні 2012 року проект Закону України «Про порядок організації і проведення мирних заходів» (реєстр. № 2450), підготовлений профільним комітетом Верховної Ради України до повторного другого читання, не був розглянутий парламентом. У Верховній Раді України VIII скликання законопроекти, присвячені унормуванню права громадян на участь у мирних зібраннях відсутні.

Наступним важливим політичним правом громадян України є право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації (ст. 36) для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, що визначені в ст. 37 Конституції України [6] та законах України.

Відзначимо, що право на політичну участь і громадянські асоціації є передумовою формування та індикатором дієвості громадянського суспільства, що характерне для правової держави. Свого часу Дж. Лок у Другій книзі роботи «Два трактати про врядування» писав: «Там, де будь-яка кількість людей об'єднується в одне суспільство таким чином, що кожен зрікається своєї виконавчої влади, яка йому належить за законом природи, і передає її суспільству, там і тільки там існує політичне, чи громадянське суспільство» [7, с. 175].

Утворення та діяльність і політичних партій, і громадських організацій, і профспілок, інших інститутів громадянського суспільства сягає своїми витокami до права людини на свободу асоціацій і здійснення контролю за діяльністю влади. Щодо останнього твердження, то Конституції Франції 1791 р., 1848 р. і ін. унормували право громадян на політичні асоціації. А в преамбулі Декларації прав людини і громадянина Франції 1789 р. застосовується категорія «громадський союз», а статті 11, 14 і 15 визначали його юридичні параметри. Зокрема, ст. 15 цієї Декларації закріплює положення щодо громадського контролю: «Суспільство має право вимагати звіту у кожній посадовій особі з ввіреної їй сфери управління» [5, с. 70].

Також слід погодитись із Т. Парсонсом, який у своїй відомій роботі «Системи сучасних суспільств» (1971 р.) писав, що утворене під впливом різних факторів американське соціетальне суспільство було розбудоване, у першу чергу, на принципах добровільних асоціацій [8, с. 123]. Подібні добровільні асоціації також стали основою буржуазних держав Європи (Англія, Нідерланди, Франція, Бельгія і ін.), утворених чи оновлених внаслідок буржуазно-демократичних революцій XVII-XIX ст.

Переважає більшість сучасних демократичних держав світу, включаючи Україну, мають потужні політичні системи, головними компонентами яких є політичні партії та громадянське суспільство й його інститути. При цьому, політичні партії, за свідченням Е. Даунса, - це «команда людей, які прагнуть до здійснення контролю над державним апаратом шляхом заміщення офіційних посад через належним чином організовані вибори» [2, с. 350-351].

Прототипи політичних партій, на думку М. Дюверже, можна знайти і в Сенаті античного Риму, і в Сеймі Речі Посполитої. Але угруповання в представницьких органах не можна вважати політичною групою парламенту: між ними існують відмінності, характерні для стихійних і організованих явищ [3, с. 22-23]. Партії, у їх сучасному розумінні, постали у зв'язку з закріпленням у перших конституціях і конституційних актах права громадян на політичні асоціації та права обирати і бути обраними, а також із розвитком сучасного парламентаризму. Адже партії змогли легітимно трансформувати свої політичні цілі в реальну політичну владу саме за результатами виборів до парламенту.

Організація та діяльність політичних партій, розбудова партійно-політичних систем і забезпечення партійного представництва у парламентах стало наслідком і результатом реалізації громадянами свого права на об'єднання в політичні партії. Відповідно до частини першої ст. 36 Основного Закону громадяни України об'єднуються в політичні партії задля задоволення своїх політичних прав і інтересів.

Політичні партії в Україні, згідно з ч. 2 ст. 38 Конституції України, «сприяють формуванню та вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах» [6]. Ніхто не може бути примушений до вступу в політичну партію чи обмежений у праві добровільного виходу з нею. При цьому, належність чи неналежність до політичної партії не може бути підставою для обмеження прав і свобод або надання державою будь-яких пільг і переваг.

Порядок утворення і діяльність політичних партій, під якими розуміються зареєстровані згідно з законом добровільні об'єднання громадян, прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, участь у виборах та інших політичних заходах, регулюється Законом України «Про політичні партії в Україні» від 5 квітня 2001 р.

Однією з новел законодавства, що визначає механізм реалізації права громадян на утворення та діяльність політичних партій, стало запровадження державного фінансування політичних партій. Так Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції» від 8 жовтня 2015 р. у частині 3 визначає, що політичні партії є неприбутковими організаціями, а надання їм фінансової і матеріальної підтримки здійснюється у

двох формах: а) внесків на підтримку політичних партій; б) державного фінансування статутної діяльності політичних партій у порядку, що взяли участь у виборах народних депутатів України, у визначеному чинним законодавством.

Запровадження в Україні фінансової та матеріальної підтримки політичних партій з Державного бюджету покликана має на меті створити додаткові гарантії права громадян на утворення та діяльність політичних партій і упередження політичної корупції.

Статті 36 і 37 Конституції України закріплюють не лише право громадян на свободу об'єднання у політичні партії, а й у громадські організації. Зміст права на свободу об'єднання в громадські організації передбачає реалізацію права осіб на свободу об'єднання у громадські організації для здійснення і захисту прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших суспільних інтересів, гарантованого Конституцією та міжнародними договорами України.

Механізм реалізації конституційного права на об'єднання в громадські організації становить систему конституційно-правових засобів нормативно-правової та інституціональної природи, за допомогою яких фізичні особи на основі спільності інтересів можуть засновувати та бути членами громадських організацій [9, с. 182].

Цей механізм отримав на сьогодні своє унормування в спеціальному Законі України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р., що визначив правові та організаційні засади реалізації права на свободу об'єднання, гарантованого Основним Законом та міжнародними договорами України, порядок утворення, реєстрації, діяльності та припинення громадських об'єднань [11].

Новелою Закону стало унормування нового суб'єкта конституційних правовідносин – громадських об'єднань, які за організаційно-правовою формою поділяються на вже традиційні громадські організації та громадські спілки. Останні є громадськими об'єднаннями, засновниками яких є юридичні особи приватного права, а членами можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи.

Громадська організація – не єдина легітимна форма реалізації конституційного права громадян на свободу громадських асоціацій. Конституція України у ч. 3 ст. 36 закріплює право громадян на участь у професійних спілках з метою захисту своїх конституційних прав і інтересів.

До того ж, поряд із категорією «громадська організація», в конституційному законодавстві та правовій літературі широко застосовуються такі споріднені поняття, як «третій сектор», «громадський рух», «неурядовий сектор», «організація громадянського суспільства», «інститут громадянського суспільства», «недержавна організація (NGO)», «неурядова організація», «неприбуткова організація (NPO)» тощо. Для цих громадських асоціацій в правовій науці, правотворчій і правозастосовній практиці застосовується узагальнююча категорія «інститут громадянського суспільства». Очевидно, громадяни України, як соціально активний елемент громадянського суспільства, мають право на об'єднання в легітимні інститути громадянського суспільства.

Разом із тим, Конституція України в ст. 37 визначає й підстави для заборони діяльності політичних партій та громадських організацій в Україні. До них належать програмні цілі або дії, спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міждержавної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення.

До того ж, Основний Закон забороняє утворення воєнізованих формувань у складі політичних партій і громадських організацій. Також не допускається створення і діяльність організаційних структур політичних партій в органах виконавчої та судової влади і виконавчих органах місцевого самоврядування, військових формуваннях, а також на державних підприємствах, у навчальних закладах та інших державних організаціях і установах.

При цьому діяльність політичної партії чи громадської організації в Україні може бути забороненою виключно в судовому порядку. Однією із знакових для України стала заборона Мін'юстом в 2015 р. діяльності всіх комуністичних політичних партій. Комуністична партія України (КПУ) оскаржила рішення про заборону діяльності в судах, але прогнала всі суди.

Визначене у ст. 40 Конституції України право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади і органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк, або право на звернення (петиції).

Це конституційне право є засобом забезпечення інших політичних прав громадян і формою

реалізації права громадян України брати участь в управлінні державними справами та формою громадського контролю за діяльністю органів державної влади і органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб.

Закон України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 р. поділяє звернення громадян на: а) пропозиції (зауваження); б) заяви (клопотання); в) скарги, а також передбачає, що за формою подання вони можуть бути: 1) письмовими; 2) усними. Для кожного виду звернень громадян чинне законодавство України визначає самостійну процедуру розгляду та форми реагування.

Право на звернення поширюється не тільки на громадян України, а й на іноземців та осіб без громадянства, що законно перебувають в Україні, і тому дозволяє вирішувати й інші важливі суспільні проблеми, окрім політичних. Порядок реалізації цього права визначається Законом України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 р., Указом Президента України від 13 серпня 2002 р. № 700 «Про додаткові заходи щодо забезпечення реалізації громадянами конституційного права на звернення» та ін.

Реалізуючи своє конституційне право на звернення, громадяни України, починаючи із 2011 року, активно використовують і потенціал Закону України «Про доступ до публічної інформації». Його метою є забезпечення прозорості та відкритості суб'єктів владних повноважень і створення механізмів реалізації права кожного на доступ до публічної інформації. [12]. Враховуючи зміст категорії «публічна інформація» та стислі терміни розгляду інформаційних запитів (не пізніше 5 робочих днів з дня отримання запиту), громадяни віддають перевагу саме цьому інституту. Популярність і ефективність інституту публічного запиту є підставою для конструктивної ревізії чинного законодавства про звернення громадян.

Починаючи із 2015 р. Президент України запровадив інституту електронної петиції. Його зміст полягає в реєстрації на офіційному веб-ресурсі глави держави петиції, яка за змістом і формою відповідає вимогам Закону України «Про звернення громадян». Після цього громадяни, упродовж двох місяців, мають зібрати 25 тис. підписів на підтримку петиції. Після набрання відповідної підтримки електронна петиція стає предметом розгляду Президента України. Зокрема, на початок 2016 р. триває збір підписів за петиції «Заборона недержавних військових формувань», «Легалізуйте бурштиновий бізнес», «Заборонити рекламувати лікарські засоби та алкоголь» та ін. [4].

Інститут електронних петицій отримує свою популярність і у Верховній Раді України. Зокрема, на початку 2016 р. на офіційному сайті парламенту триває збір підписів за електронні петиції «Переглянути та встановити новий розмір споживчого кошику», «Підвишити допомогу при народженні дитини», «припинити фінансування політичних партій з державного бюджету» і ін. [10].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, політичні права та свободи, передбачені Конституцією та законами України, є правовим підґрунтям політичної участі громадян в управлінні державними справами. Загалом ці права і свободи відповідають вимогам міжнародних договорів (Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародним пактом про громадянські і політичні права 1966 р. і ін.) щодо утвердження та реалізації основоположних прав громадян. Разом із тим, законодавчі механізми їх реалізації в Україні важко вважати досконалими.

Так, право участі громадян в управлінні державними справами не унормовано на законодавчому рівні, а регулюється низкою постанов Уряду та указами Президента. У 2016 р. Мін'юст завершує розробку проекту Закону «Про публічні консультації», але перспективи його прийняття залишаються неоднозначними. Закон «Про мирні заходи», як уже зазначалось попередньо, так і не було прийнято.

У свою чергу, Закон України «Про всеукраїнський референдум» 2012 р. виявився неефективним – з часу його прийняття не було проведено, і навіть ініційовано проведення жодного всеукраїнського референдуму, не зважаючи на потребу всенародного вирішення цілого спектру проблем – від конституційної реформи – до вступу України до НАТО. Натомість, зволікання парламентаріїв з прийняттям нового Закону України «Про місцеві референдуми» стали хронічними упродовж декількох скликань Верховної Ради України поспіль.

Законодавства про вибори в Україні позбавлене стабільності: нові виборчі закони чи докорінні внесення змін до них відбуваються в переддень виборів, а іноді – після початку виборчої кампанії. Окремі з новел до виборчого законодавства мають суперечливий характер. До прикладу, Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про вибори народних депутатів України» (щодо виключення кандидата в народні депутати України з виборчого списку у багатомандатному окрузі)» від 16 лютого 2016 р. названо експертами «законом про партійну диктатуру», оскільки він посилює особисту владу керівників політичних партій і дозволяє виключати кандидатів у народні депутати уже після виборів.

Таким чином, законодавця, й суспільство в цілому, чекає складна і відповідальна робота щодо унормування дієвих механізмів реалізації політичних прав і свобод громадян. У протилежному випадку, легітимні форми політичної участі громадян можуть поступитись стихійним.

Джерела та література

1. Грабильніков А. В. Конституційне право громадян України брати участь в управлінні державними справами: проблеми теорії і практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2006. – 19 с.
2. Демократизация: учебн. пособ. / сост. и науч. ред.: К. В. Харпфер, П. Бернхаген, Р. Ф. Инглхарт, К. Вельцель; пер. с англ. под науч. ред. М. Г. Миронюка; предисл., сост. указателя М. Г. Миронюка ; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». – М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2015. – 708 с.
3. Дюверже М. Политические партии / М. Дюверже; пер. с франц.; изд. 4-е. – М.: Академ. Проект; Трикста, 2007. – 544 с.
4. Електронні петиції. Офіційне інтернет-представництво Президента України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://petition.president.gov.ua>.
5. Конституції зарубіжних країн: навч. посібн. / авт.-упоряд.: В. О. Серьогін, Ю. М. Коломоєць, О. В. Марцеляк та ін. / за заг. ред. В. О. Серьогіна. – Х.: Вид-во «ФІНН», 2009. – 664 с.
6. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
7. Лок Дж. Два трактати про врядування / Джон Лок; пер. з англ.: О. Терех, Р. Димирець. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. – 265.
8. Парсонс Т. Система современных обществ / Т. Парсонс; пер. с англ. / под ред. М. С. Ковалевой. – М.: Аспект Пресс, 1998. – 270.
9. Пономарьов С. М. Механізм реалізації конституційного права на об'єднання в громадські організації: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 / С. М. Пономарьов. – К., 2014. – 207 с.
10. Про електронні петиції. Офіційне інтернет-представництво Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://itd.rada.gov.ua/petitions/List?aname=published>.
11. Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 р. // Офіційний вісник України. – 2012. – № 30. – Ст. 1097.
12. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 314.

Федоренко В. Политические права и свободы человека и гражданина в Украине: понятие, виды, характеристика. Стаття посвящена характеристике сущности и содержанию политических прав и свобод человека в Украине в конституционных реалиях современности. Отмечается, что политические права и свободы человека, вместе с их личностными правами утвердились одними из первых еще в период буржуазно-демократических революций в Европе и войн за независимость в Америке в конце XVIII-XIX ст. Именно эти права и свободы определяют содержание конституционно-правового статуса человека как политически активного гражданина. Нарушение властью гражданских и политических прав человека, в частности, права на участие в управлении государственными делами, стали определяющей причиной большинства революций, включая Революцию достоинства в Украине. Характеризуются конституционные права граждан на свободу объединения в политические партии и общественные организации (ст. 36); на участие в управлении государственными делами, во всеукраинском и местных референдумах, свободно избирать и быть избранными в органы государственной власти и органы местного самоуправления (ч. 1 ст. 38); на равный доступ к государственной службе и службе в органах местного самоуправления (ч. 2 ст. 38); на мирные собрания (ст. 39); на индивидуальные и коллективные письменные обращения или личные обращения к органам государственной власти, местного самоуправления (ст. 40) и др.

Ключевые слова: права и свободы человека, политические права человека и гражданина, политическое участие граждан, право на участие в управлении государственными делами, право на участие в выборах и референдумах, право на участие в мирных собраниях, право на участие в политических партиях.

Fedorenko V. Political Rights and Freedoms of a Man and a Citizen in Ukraine: Concepts, Types and Characteristics. The author elucidates the nature and content of political rights and freedoms in Ukraine in the terms of constitutional realities of today. It is emphasized that political rights and freedoms of citizens, alongside with their personal rights, were determined as the most important long ago, in the period of bourgeois-democratic revolutions in Europe and the wars of independence in America in the XVIII-XIX centuries. They determine the content of the constitutional and legal status of a person as a

politically active citizen. Arbitrary abuse of civil and political rights by the authorities, including the right to participate in public affairs, has caused most of the revolutions, including the Revolution of dignity in Ukraine. The article presents detailed characterization of political rights assigned in the Constitution of Ukraine: the freedom of membership in political parties and public organizations (art. 36); the rights to participate in state management, in national and local referendums, to elect freely and be elected to the state and local government bodies (Part. 1, Art. 38); equal access to the state service and service in local government bodies (p. 2, Art. 38); for peaceful meetings (art. 39), the individual or collective petitions, or personal appeal to the state authorities, local authorities (Art. 40) and others.

Key words: political rights and freedoms of man and citizen, the right to participate in state management, the right to participate in elections and referendum, the right to participate in peaceful activities, the right to participate in political parties.

УДК 347.73

М. Бліхар

Суб'єктний склад бюджетних правовідносин, що стосуються інвестиційної діяльності

У статті йдеться про суб'єктний склад учасників бюджетних правовідносин, що стосуються інвестиційної діяльності. Звернено увагу на виявлення тих особливостей, які дозволять виокремити суб'єктів бюджетних правовідносин, безпосередньо дотичних до ухвалення рішень щодо бюджетного інвестування. За результати дослідження автор дійшов висновку, що до складу суб'єктів бюджетних правовідносин, що стосуються інвестиційної діяльності, потрібно віднести: 1) органи і посадові особи законодавчої та виконавчої влади; 2) органи місцевого самоврядування, місцеві державні адміністрації, головних розпорядників бюджетних коштів, розпорядників бюджетних коштів усіх рівнів.

Ключові слова: суб'єктний склад бюджетних правовідносин, бюджетні інвестиції, інвестиційні ресурси, бюджетне інвестування, публічні фінанси, фінансово-інвестиційні правовідносини.

Постановка наукової проблеми та її значення. Проблема суб'єктного складу бюджетних правовідносин, що стосуються інвестиційної діяльності, заслуговує поглибленого дослідження, оскільки з'ясування їхніх особливостей, характеру взаємовідносин один з одним дозволить внести зрозумілість та ясність в питання про розмежування між ними повноважень, обов'язків та прав у сфері регулювання інвестиційної діяльності.

Виокремлення бюджетних інвестицій як особливого виду інвестицій обумовлено специфікою коштів, за рахунок яких відбувається інвестування. Однак до особливих рис бюджетного інвестування потрібно віднести й особливості правового статусу учасників суспільних відносин з надання коштів у вигляді інвестицій.

Мета і завдання статті. Визначаючи суб'єктний склад учасників бюджетних правовідносин, що стосуються інвестиційної діяльності, ми звертатимемо увагу на виявлення тих особливостей, які дозволять виокремити суб'єктів бюджетних правовідносин, що мають безпосередній стосунок до ухвалення рішень стосовно бюджетного інвестування.

Аналіз дослідження цієї проблеми. Проблематиці класифікації суб'єктів бюджетних правовідносин у фінансовому праві присвячено чимало праць таких науковців: Л. К. Воронова, М. П. Кучерявенко, О. А. Музика-Стефанчук, О. О. Дмитрик, А. С. Нестеренко, В. Д. Чернадчук, А. А. Нечай, Н. Я. Якимчук, Ю. О. Крохіна, О. А. Кузьменко, Г. В. Россіхіна та ін. Попри вагомий напрацювання у сфері бюджетних правовідносин, досі не розв'язано низку проблем, які потребують теоретичного обґрунтування, передовсім щодо суб'єктного складу бюджетних правовідносин, що стосуються інвестиційної діяльності.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Як зауважує С. М. Синчук, властивості суб'єктів права законодавець не вибирає хаотично чи довільно, вони зумовлені потребами і закономірностями суспільного розвитку. І цю властивість повідомляють